

ובאמצעות תפילה לקב"ה.

נישואין עם שתי נשים: בפרק זה מתואר שאלקנה נשא שתי נשים. חשוב לדעת שמדין התורה מותר לאיש לשאת שתי נשים, בניגוד לאישה האסורה להינשא לשתי נשים. בתקופת הראשונים, ביוזמתו של רבנו גרשום מאור הגולה (רב רבותיו של רש"י), התקבלה תקנתו שאיש לא יישא שתי נשים. טעמים רבים עלו לתקנה זו. ביניהם החשש הגדול למריבות בין שתי הנשים. במשך הדורות התקבלה תקנה זו במספר קהילות (כגון קהילות אשכנז) אך לא בכל הקהילות (כגון בקהילות יהודי תימן).

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

- א. מה אנו יכולים ללמוד על אופיו של אלקנה מהעולה מן הפסוקים?
- ב. מה מבטאת עלייתו של אלקנה אל המשכן?
- ג. מה השוני בהתייחסות בין אלקנה לבין חנה לנוכח העובדה שחנה אינה יכולה ללדת לילדים?
- ד. מדוע עלי שומר את פיה של חנה?

אפשרויות למענה ולדיון

הפרק פותח בתיאור דמותו של אלקנה. בספר דברי הימים א' (ו, יח- כג) כתוב שאלקנה היה משבט לוי, מבניו של קורח. הפסוקים מכנים אותו 'אפרתי' שפירושו איש גדול וחשוב. פירוש נוסף- מקום מושבו הוא בנחלת שבט אפרים.

אלקנה עולה לרגל למשכן בשילה. דבר זה מפתיע כיוון שלאורך ספר שופטים לא מצאנו כלל את משכן שילה כמקום מרכזי שהעם מתכנס בו לתפילה וכד'. ייתכן שהסיבה שהמשכן לא הוזכר בספר שופטים היא משום שהעם זנח את המשכן בשילה וכלל לא עלה אליו לרגל.

הפרשנים³ ביארו שזמן עלייתו של אלקנה למשכן לא היה בשלושת הרגלים, אלא בזמן מיוחד שהוא ובני ביתו היו עולים לרגל. אלא שנחלקו מתי זמן מיוחד זה. יש פרשנים שכתבו שבכל שנה היה עולה פעם אחת נוספת בראש השנה. ישנם פרשנים שכתבו שהיה עולה כל שנה מכוח נדר שנדר.

לפי שני הפירושים ברור שעליית אלקנה ובני ביתו למשכן שילה נבעה מכמיהה עזה אל מקום השכינה, מקום לתפילה ולקרבת ה'⁴.

בניגוד לדמותו של אלקנה דמותה של חנה נראית קצת שונה. חנה מאופיינת בסערת רגשות ובתפילה

3 ילקוט מעם לועז עמ' ה'.

4 האברבנאל [פס' ג'] שואל מדוע מוזכרים חפני ופנחס בניו של עלי, הרי כלל לא מוזכרים מעשיהם בפרק זה? תשובתו היא שהפסוקים מזכירים את שמם בכדי ללמדנו שלמרות העובדה שידועים היו באותה התקופה במעשיהם הרעים, לא מנע הדבר מאלקנה מלהגיע למשכן בשילה [אולי מתוך קרבתו של אלקנה למשכן ולשכינה].

עמוקה היוצאת מן הלב.

אלקנה משלים עם העובדה שחנה אינה יכולה ללדת, מפייס אותה ומעודד את ליבה השבור. חנה בניגוד לאלקנה, מסרבת להשלים עם חוסר האפשרות ללדת, היא 'מרת נפש' כלומר הפיוסים של אלקנה כלל לא עודדו אותה. מתוך שיברון לב זה אפשר להגיע למקום אמיתי של תפילה. מתוך התפילה עולה האמונה הגדולה שיש לה בקב"ה.

חנה בתפילתה נודרת נדר. הנדר יוצר אצל האדם התחייבות מעשית לתת משהו כלפי מי שנודרים לו. חנה מתחייבת להקדיש את זרעה לה⁵. הנדר גורם לחנה להיות תלויה בקב"ה, ובכך הנדר גורם לקרבה לקב"ה. מלבד חנה ואלקנה אנו פוגשים דמות נוספת, פנינה אשתו השנייה של אלקנה. היחסים בין פנינה לחנה היו מורכבים. ייתכן שהסיבה שאלקנה נשא שתי נשים היא, שאת חנה נשא ראשונה אך כיוון שהייתה עקרה נשא את פנינה בכדי שתלד ילדים. אלקנה נתן יחס מועדף לחנה, אך זה גורם לפנינה לכעוס עליה להכעיס יותר את חנה.

מדוע הכעיסה פנינה את חנה? בפשטות ניתן לומר שכיוון שאלקנה אהב יותר את חנה למרות שלפנינה יש ילדים ולחנה אין ילדים, הדבר הכעיס את פנינה ולכן היא הכעיסה את חנה⁶.

אלקנה הביא לפנינה מנות לפי כמות הילדים שלה. כיוון שלחנה לא היו ילדים היה נותן לה מנה 'אפיים', כלומר מנה יפה כדי לשכך את כעס שלה כדי לעודד אותה ולחזק אותה.

הפסוקים מתארים את עלי שומר פיה של חנה. מדוע? ייתכן שחלק מתפקידו של הכהן היה לפרוס את חסותו על הבאים למשכן בשילה. עלי מרגיש בהתנהגות השונה של חנה ולכן הוא חושב שהוא צריך לתקן את בעיתיות בתפילתה של חנה.

המסרים העולים מן היחידה

1. **קרבת ה'** - אלקנה עולה למשכן כדי לספוג מקדושת המקום וע"י זה להגיע לקרבת ה'.
2. **התמדה** - אלקנה מתמיד כל שנה לעלות למשכן למרות הקשיים הכרוכים בכך.
3. **כוונה בתפילה** - חנה עומדת בתפילה הבוקעת מלבה, מתוך הבנה שעיקר התפילה תלוי בכוונת הלב.

5 במשנה במסכת נזיר ישנה מחלוקת האם שמואל היה נזיר (דעת רבי נהוראי) וזאת מתוך ההשוואה לפסוקים בשמשון (שופטים יג, ה) או שכלל לא היה נזיר (דעת רבי יוסי) כיוון ש"אין מורה אלא של בשר ודם". הרמב"ם (הלכות נזירות ג, טז) פוסק שאכן שמואל היה נזיר.

6 מעין זה בפירושו של הרב יהושע בכרך בספרו מן הרמתים צופים עמ' 62.

7 רבו הפירושים ב"מנה אחת אפיים". אנו כתבנו כפירוש הרד"ק

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. מומלץ להקריא בכיתה את אליהו רבה⁸ [איש שלום] בו מתוארת דמותו של אלקנה. חכמים הגדילו את שבחו של אלקנה עד כדי כך שהשוו אותו לאברהם (מדרש שמואל).

"כיוצא בדבר אתה אומר, ויהי איש אחד מן הרמתים וגו'. היה אלקנה עולה ארבעה פעמים בשנה, שלשה מן התורה ואחת שקיבל עליו, שנאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וגו'. אלקנה הוא עלה ואשתו ובניו ובנותיו ואחיותיו וכל קרוביו עמו וכל קרוביו עמו וכל בני ביתו היה מעלה את הכל עמו.. דבר אחר למה מעלה את הכל עמו? כשהיו עולין בדרך ולנין ברחובה של עיר, מתקבצים האנשים לבד והנשים לבד. שכן האיש מדבר עם האיש, אשה עם האשה, גדול עם גדול, קטון עם קטון. והיתה המדינה מרגשת והיו שואלין להן להיכן תלכו? ואומרים אל בית האלהים שבשילה שמשם תצא תורה ומשם מצוות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד, מיד עיניהם משגרות דמעות. אמרו להן נעלה עמכן, אמרו להן הין, עוד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, לשנה אחרת הרגישה כולה לעלות, והיו עולין הימנה כששים בתים, ובדרך שהיה עולה שנה זו לשנה אחרת אינו עולה אלא בדרך אחרת. אלקנה הכריע את ישראל לכף זכות וחינך אותם במצות, וזכו רבים על ידו, הקב"ה בוחן לבות וכליות אמר לו, אלקנה אתה הכרעת את ישראל לכף זכות וחינכתם במצוות, וזכו רבים על ידיך, אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות ויזכה רבים על ידיו."

2. ביחידת זו למדנו על קשייה של חנה. חשבו על קשיים שאתם נתקלתם בהם במהלך החיים (אפשר לשאול אנשים אחרים), וכתבו מה עזר לכם להתגבר על קשיים אלה.

3. ניתן לדבר בכיתה אילו תחושות מלוות את האישה העקרה. כאב, עצבות, צפייה, תקווה ועוד. גם אמהות האומה (שרה, רבקה ורחל) היו עקרות. האם ישנה סיבה משותפת שגורמת לכל האימהות להיות עקרות?

יחידה 3: ברכת עלי והתגשמותה (יג - כח)

5 ספר שמואל א' | פרק א'

פרק א'

מלות שאיל	מלות שאיל	מלות שאיל	מלות שאיל
מלת שאיל	שאל דודך אחי דוד	ה מאם בשאיל	ה מאם בשאיל
מלת שאיל	כח-לא	יח-כז	יח-כז

יחידה 2 - עליית אלקנה לשילה ותפילת חנה (א'-ב')

מילים באר"י

1. כתבו מה ידוע לנו על:
אלקנה:
חנה ומנינה:
חפני ופינחס:
איך היה נוהג אלקנה לפייס את חנה בעלומה לרגל?

2. עיינו בפירושי רש"י שלפניכם:
"גם כעם - כעם אחר כעם... לכך נאמר גם כעם היתה אומרת לה:
כלום קצית היום משפורת [חלוק] לבנו גדול או חלוק לבנו קטן?"
רש"י, פסוק ו'

3. כיצד הכעיסה פנינה את חנה?

4. כתבו במילים שלכם כיצד ניסה אלקנה לפייס את חנה.

5. האם דברי הפיוס של אלקנה עזרו? הביאו מהפסוקים מילה או שתיים המוכיחות זאת.

שאלת הנוגה: מה גורם לאנשים לנדוד נדדים?
האם גם לכם יש בקשה גדולה מה' שהייתם מוכנים לקבל לקבל על עצמכם משהו גדול (בלי נדד) עבורה? מהי הבקשה?

7 ספר שמואל א' | פרק א'

שאלת הרחבה: חד"ל למדו מתנה הלכות רבות הנוגעות לתפילת לחש: (ג) וְחָנָה הָיָא מְדַבֵּרַת עַל לִבָּהּ רַק שִׁמְחָה יָנֹעַת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע וְחֹשֶׁבֶה עָלֵי לִשְׁכָרָה.

אמר רב הונאה כמה הלכות גדולות ניתן ללמוד מפסוקי תפילה חנה: "וחנה היא מדברת על לבה" - מכאן לתפילת צדק שיכין לבו (כלומר, שתפילתו בכוונה); "רק שמחיה נעוה" - מכאן לתפילת שחרור בשפחו (כלומר, על אף שהוא מתפלל בלחש, עליו לבסס את המילים בשפחו); "וקולה לא ישמע" - מכאן שאסור להגביה קול בתפילה; "וחשבה על לשכרה" - מכאן ששיכור אסור לתפיל (גמרא, ברכות לא, ע"א).

9. כתבו לפחות שלוש הלכות שלמדו חד"ל מתנה הנוגעות לתפילת העמידה.

10. כמה פעמים מופיעות מילים מהשורש ש.א.ל בפסוקים י"ד-כ"ח?
ב. חשבו: מה הקשר בין השורש ש.א.ל לשמו של שמואל?
היעזרו בדברי המלבי"ם שלפניכם.

ותקרא את שמו שמואל: שיש בו שני מילים [מילים] שאלו מאלו מבינים א, ב.

11. ציירו את עלייתם של אלקנה, חנה ושמואל לשילה, כאשר נגמל שמואל. (איילו בעלי חיים עליכם להוסיף לציור?)

12. מפרקנו ניתן לרמוד על מעלתיה של חנה. כתבו שתיים ממעלותיה.

הקדמה

עלי הכהן - ביחידת פסוקים זו אנו פוגשים לראשונה את דבריו של עלי הכהן הגדול. מתוך הספר דברי הימים א' (כד, ג, ו) עולה שעלי היה מבני בניו של איתמר הכהן ששימש בכהונה הגדולה לאחר מות אביו אהרון הכהן.

תפילת הלחש - בתקופת השופטים בה אנו נמצאים לא היו רגילים להתפלל בלחש אלא בקול רם. לכן כל סטייה מהנוהג הרגיל היה מעורר חשד. שאנו יודעים שהתפילה אינה תלויה בצורת אמירתה בקול רם או לחש, אלא כוחה של התפילה תלוי בכוונה. התפילה פועלת בכך שאנו פונים אל ה' בבקשה להשפיע עלינו טוב. לעיתים הטובה מתעכבת מלהגיע, לעתים בקשתנו אינה ראויה ולא מגיע לנו שתתקבל ולעתים אם תתקבל בקשתנו היא עלולה להזיק לנו. עלינו להתחזק ולדעת שהקב"ה שומע את תפילתנו ותפילתנו פועלת טובה אלא שאין אנו יודעים איך וכיצד.

9 אם נרצה להרחיב בכך נוכל לתאר ילד המבקש בתפילתו המון ממתקים, בקשה העלולה להזיק לו מאוד אם תתקבל.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

- א. חשבו, מה הם המאפיינים המבדילים בין תפילת אישית לתפילה ציבורית.
- ב. במה אנו יכולים ללמוד מחנה על הדרך הראויה לתגובה על ביקורת המושמעת כלפינו?
- ג. מנו כמה פעמים מופיעות ביחידת הפסוקים מלים מהשורש 'ש.א.ל'. מה אנו יכולים ללמוד משורש מילים אלו?

אפשרויות למענה ולדיון

התפילה השקטה של חנה מבטאת את תפילתה אישית. עלי סובר שהתפילה בלחש נובעת מתוך שכרות. השכרות פוגמת בצלילות המחשבה, גורמת לחוסר אפשרות לדבר כראוי לפני המלך ולחוסר רצינות. ייתכן שאף עלי הכהן ידע שיחנה אינה שיכורה ועשתה תנועות כאילו נראית שיכורה ולכן אמר לה עד מתי תעשי את עצמך כשיכורה¹⁰.

חכמים למדו מתפילת חנה מספר הלכות בתפילה:

1. "חנה מדברת על לבה" - כוונת הלב,
2. "רק שפתיה נעות" - המתפלל צריך שיחתוך בשפתיו,
3. "וקולה לא ישמע" - אסור להגביה את קולו.
4. "ויחשבה עלי לשיכורה" - אסור לשיכור להתפלל.

תגובתה של חנה לנוכח הבקורת שהשמיע עלי כלפיה הייתה מדודה וסקולה. היא משפילה את עצמה מול עלי הכהן ולכן היא משמשת בביטויים 'אמתך' 'אדוני'. חנה טוענת כלפי עלי שאינה 'בת בליעל', כלומר אישה הנוטה למידות מקולקלות.

עלי הכהן מרגיש אחריות על התנהגותה של חנה לכן הוא מוכיח אותה. אותה אחריות גורמת לו לקבל את דבריה ולפרוס את חסותו עליה ולכן הוא מברך אותה שתלד בן.

לבן הנולד קראה שמואל. ראב"ע ביאר את הקשר בין השם שמואל לשורש 'שאל', ששמואל הוא 'שמו א-ל' כלומר הוא נקרא בשם ה' כיוון שה' נתן לה את בנה כפי שהיא שאלה ממנו.

במהלך יחידת הפסוקים אנו פוגשים שבע פעמים את השורש 'ש.א.ל'. דבר זה מלמדנו על השייכות המלאה של האדם לקב"ה. ניתן להמשיל זאת באמצעות חפץ המושאל לחברי. החפץ נחשב בבעלותי אך נמצא ברשותו של השואל. אותו דבר ביחס לנשמתו של האדם. הנשמה של האדם שאולה אצלו. כדי שאדם יצדיק את השאלה ששאל מאת הקב"ה, האדם חייב למלא את תפקידו בעולם.

למרות ששמואל מיועד לעבודת הקודש, חנה אינה מביאה את שמואל לשילה כל עוד הוא קטן ואינו גמול. רק לאחר שיגדל ויוכל למלא את תפקידו בעבודת הקודש, תוכל לשלם את הנדר שנדרה לקב"ה. בסוף הפרק אנו לומדים שחנה משלמת את נדרה ומביאה את שמואל למשכן. כשעלי פוגש את שמואל הוא משתחוה לה' ומודה על כך שברכתו התגשמה¹¹.

המסרים העולים מן היחידה

1. **קיום הבטחות** - חנה מקיימת את נדרה לקב"ה ומביאה את שמואל למשכן.
2. **ענוה** - חנה לא כועסת על עלי גם אם לא שפט את מעשיה נכון. היא מדברת אליו בכבוד רב ומתקנת את שיפוטו על מעשיה.

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. ניתן להציג בכיתה את השיחה שהתקיימה בין חנה לעלי.
2. לשוחח עם הילדים על כך שבראש השנה אנו קוראים את פרק א' וחלק מפרק ב' כהפטרת היום (מנהג זה עוד מימי חז"ל כמבואר בגמ' מגילה לא ע"א). ולהסביר על הקשר בין ראש השנה, היום בו אנו פונים ומתפללים לה' שיענה לתפילתנו ובין פקידתה של חנה בעקבות תפילתה לה'.